

Puščavniki in puščavnice na Spodjem Štajerskem v 18. stoletju

Norbert Allmer*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 27-788-35(497.4-18)"17"

Norbert Allmer: Puščavniki in puščavnice na Spodjem Štajerskem v 18. stoletju. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 1, str. 5–20

Leta 1730 so puščavniki na Spodnjem Štajerskem ustanovili štajersko eremitsko kongregacijo. S pomočjo doslej neupoštevanega arhivskega gradiva v graškem škofijskem arhivu in štajerskem deželnem arhivu bodo prikazane puščavniške celice in njihovi prebivalci v nekdanjem mariborskem okrožju.

Ključne besede: puščavniki, eremiti, krščanstvo, verski redovi, Spodnja Štajerska, 18. stol.

1.01 Original Scientific Article
UDC 27-788-35(497.4-18)"17"

Norbert Allmer: The Eremites in Lower Styria in the 18th Century. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 1, pp. 5–20

In 1730 the eremites established a Styrian eremites' congregation in Lower Styria. With the help of the until now unused archive materials from the Graz Episcopal Provincial Archives the eremites' cells and their dwellers from the then Maribor county will be presented.

Key words: eremites, Christianity, religious orders, Lower Styria, 18th century.

* Dr. Norbert Allmer, Diözesanarchiv, Bürgergasse 2/IV, A – 8011 Graz, norbert.allmer@graz-seckau.at

V prvih letih krščanstva so v votlinah na robu puščave, odmaknjeni od družbe, živeli eremiti (grško *eremos* 'živeč sam'). Tisti očetje v puščavi so bili vzgled za moške in žene, ki so si kasneje tudi na naši geografski širini izbrali puščavniško pot. Kot člani tretjega reda sv. Franciška so kot laiki s svojo zaobljubo izbrali svojo hojo za Kristusom. Svojo zaobljubo so vsaki dve leti morali spet obnoviti.

Na podlagi papeževih odlokov (1702 Klemena XI. in 1725 Benedikta XIII.), s katerima je bilo škofom zapovedano, da morajo puščavnike, živeče v svoji škofiji, zbrati in jih organizirati pod škofovo avtoriteto, je sekovski knezoškof Jakob Ernst grof von Liechtenstein (1728–1738) pozval puščavnike v majhni sekovski škofiji in v njej odgovornemu salzburškemu generalnem vikariatu, kamor je spadalo tudi nekdanje mariborsko okrožje do 1786,¹ naj se zberejo 28. avgusta 1730 na škofovem gradu Seggau pri Lipnici, da bi tam ustanovili kongregacijo štajerskih puščavnikov.² Tam sta bila izvoljena tudi njihov predstojnik in namestnik. Predstojnik je na zunaj zastopal kongregacijo in je imel tudi nalogo vizitiranja svojih sobratov med Dunajskim Novi mestom (Wiener Neustadt) in Mariborom. Člani kongregacije so se vsaka tri leta zbrali v Maria Grünu, izven Gradca sicer, vendar v središču glede na celotno zaledje, da so se posvetovali in da bi jih cerkev nadzirala. Leta 1744 je bila tam urejena celo kazenska celica.

Še pred ustanovitvijo štajerske eremitske kongregacije, ki jo je knezoškof ustanovil 1730, so spodnještajerski puščavniki sledili papeški spodbudi in skušali vzpodbuditi svojega predstojnika nadduhovnika v Strassgangu Johanna Baptista Kurskyja. Zato je ta leta 1729 pisal škofu, da naj bi ga puščavniki v spodnještajerskem distriktu večkrat prosili, če bi lahko imeli redno srečanje, če »*currigendo ali quorum morum*«. ³

V puščavski celici v Maria Grünu pri Gradcu se je 6. oktobra 1729 zbralo 16 od tedaj 25 na Štajerskem živečih puščavnikov. Najprej so imeli službo božjo, nato so poslušali nagovor nadduhovnika in nato imeli zborovanje,

¹ Ignaz Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant I–VIII, 1875–1893*; Karl Amon und Maximilian Liebmann: *Kirchengeschichte der Steiermark*, Graz 1993, S. 227 f. S preureditvijo škofij 1786 je bilo mariborsko okrožje priključeno sekovski škofiji in odtlej je bil sekovski škof kot generalni vikar in župnik v Starssgangu nadduhovnik v imenu salzburškega nadškofa odgovoren za strassgangški distrikt. Šele 1859 so bile dokončno določene še danes veljavne škofijske in deželne meje s Štajersko z vključitvijo dekanatov južno od Mure v lavantinsko škofijo.

² Franz Frh. von Oer: *Die Eremiten in Steiermark*. Graz 1917. Norbert Allmer: *Einsiedler und Einsiedlerinnen in der Steiermark. Eine historische Untersuchung des Einsiedlerwesens von 1600 bis zum Ende der Eremiten-Kongregation 1782*. Theol. Diss., Graz 2001.

³ Diözesanarchiv Graz (DAG), Eremitenakten: Konzept für das bischöfliche Einladungsschreiben von 20. Juli 1730 zur Gründung der Eremiten-Kongregation.

na katerem je bil za njihovega predstojnika izvoljen brat Jakob Pergner iz Weiza. Škofove potrditve najprej niso dobili, nato pa je bil knezoškof Liechtenstein prisiljen dokončno svečano ustanoviti kongregacijo.

Edini puščavnik iz Spodnje Štajerske, ki je imel funkcijo predstojnika, je bil brat Abraham Zöhler iz Maribora, in to v letih 1780–81. Bolj smo seznanjeni o namestnikih predstojnika oz. svetovalcih iz različnih okolišev. Ti naj bi bili iz Spodnje Štajerske naslednji:

- 1757–1760 brat Abraham Zöhler iz Maribora,
- 1760–1763 brat Arsenius Lenz s Ptuja,
- 1763–1766 brat Alexius Könighofer iz Svečine,
- 1766–1769 brat Johannes Bader iz Cmureka,
- 1769–1772 brat Bonaventura Lintner iz Breitenfelda,
- 1772–1775 brat Bonaventura Lintner iz Breitenfelda,
- 1775–1778 brat Johannes Bader iz Cmureka,
- 1778–1781 brat Zoseratus Schrökhauser iz Juršincev,
- 1781–1781 brat Zoseratus Schrökhauser iz Juršincev.

Da bi uredili to posebno obliko življenja kot puščavništvo, so bili 1736 formulirani prvi statuti. Pri tem so se oprli na izčrpna pravila in statut eremitske kongregacije škofije Győr in že v nekaj letih so bila štajerska pravila pripravljena. Leta 1744 so jih izdali pri založbi Widmannstetter v Gradcu⁴ in 1746 pri Samuelu Müllerju v Dunajskem Novem mestu (Wiener Neustadt).

Pravo posebnost predstavlja mlada, po imenu *neznana puščavnica*, ki je do 1739 živela v hribih pri Jarenini. Zaradi težav pri preskrbi je to področje zapustila in se preselila v deželno prestolnico Gradec.⁵

V prvem valu ukinjanja kontemplativnih redov v času cesarja Jožefa II. so bili 12. januarja 1782 ukinjeni tudi puščavniki. Da bi redovi in samostani še lahko obstajali, je bilo treba dokazati dejavnosti splošnega pomena. Te pa so cesarski uradniki prav v primeru puščavnikov (poučevanje otrok, pomoč pri zdravljenju, poleg dela za cerkev in faro) velikodušno spregledali.

⁴ Theodor Graff: Bibliographia Widmanstadiana. Die Druckwerke der Grazer Offizin Widmannstetter 1586–1805, Graz 1993.

⁵ Michaela Kronthaler: Prägende Frauen der steierischen Kirschengeschichte. (Christentum und Kirche in der Steiermark, Bd. 5), Kehl am Rhein 2000, str. 8.

Življenje puščavnikov

Puščavniška celica, njihovo domovanje, je bila narejena z lastnimi rokami in naj bi ustrezala najbolj osnovnim potrebam. Bila je ograjena, spokorniški križ pa je označeval kraj pobožnosti. Opremo so sestavljali miza in dva stola, klečalnik in postelja s steljo ali slamo, blazina in odeja. Zmerno ravnati s časom je pomagala ura. Na mizi je bila mrtvaška lobanja, ki je spominjala na umrljivost, križ pa na vir slehernega upanja. Na stenah so visele podobe vzornikov vere, od knjig Sveto pismo in Hoja za Kristusom Tomaža Kempčana. Na voljo je bil tudi življenjepis puščavnika.

Puščavniško obleko je predstavljal rjav habit s škapulirjem, ki je segal do peta. Za vratom je visel rožni venec. Po koncu noviciata so puščavniki dobili še kapuco. Rast brade je nekaterim dajala dostojanstven videz. Ob vstopu je vsak puščavnik dobil redovno ime in odslej so ga nagovarjali z bratom.

Dolžnost vsakega je bila molitev ob ustreznem času, obenem pa tudi skrb za lastno duhovnost, zlasti z branjem nabožnega čtiva. Kolikor mogoče pogosto so se morali udeležiti maše, zato so bili tudi vsi puščavniki cerkovniki. Pri mašah so naprej molili rožni venec in s tem opravljali pomembno službo. Za okolje so bili puščavniki nedvomno pomembni tudi kot *šolmoštri* in zaradi poznavanja zdravilstva kot apotekarji, kirurgi in ranocelniki.

Puščavniki na Spodnjem Štajerskem

S pomočjo doslej neupoštevanega arhivskega gradiva v graškem škofijskem arhivu⁶ in štajerskem deželnem arhivu⁷ bodo po abecednem redu (po nemškem imenovanju krajev, op. prevajalca) prikazane puščavniške celice in njihovi prebivalci v nekdanjem mariborskem okrožju. Posebno v zapisnikih vizitacij nadduhovnika v Strassgangu je vedno znova najti omembe puščavnikov, ki so živeli na tem področju. Posamezni podatki segajo celo južno od Drave.

⁶ DAG, Klöster und Stifte: Eremitenakten, Visitationsprotokolle des Erzpriesters von Strassgang.

⁷ Steiermärkisches Landesarchiv Graz (StLA), RuK 1781-VIII-59.

Borl

1751 brat Ignatius Lasco,
1761–1769 brat Hilarion Häring.

V nadduhovniškem vizitacijskem zapisniku 26. maja 1751 je omenjen brat Ignatius Lesco, ki je v tem času živel v fari Cirkulane.⁸ Ker o njem ni zabeleženega nič slabega, lahko predpostavimo, da so bili z njim zadovoljni. Kako dolgo se je tam zadrževal, ni znano, prav tako nič o njem osebno.

Brat Hilarion Häring se je leta 1766 prvič udeležil kapitlja. Tedaj je živel na Borlu. Po podatkih kataloga članov za leto 1780 je bil rojen 1721 v Memmingenu na Švabskem in se je preoblekel v puščavnika 1757. Predstojnik, brat Anton Kren, je leta 1767 povedal, da je brat Hilarion »z milostnim dovoljenjem grofa Saura dobil stanovanje v duhovni hiši v fari sv. Barbare«. Zahtevana protiusluga puščavnika je bila, da je stregel župniku v cerkvi sv. Ane in vsako soboto čistil grajsko kapelo. Zato je vsako leto dobil 15 fl. in vsak teden hleb kruha. O njegovem življenju so samo pozitivna pričevanja.⁹ Razpoložljiva spričevala potrjujejo njegovo navzočnost na tem gradu do 1769. Na kapitelj leta 1772 je brat Hilarion že prišel s Ptuja (fara sv. Jožefa).

Dobrna

1751–1760 brat Hieronymus Heschl.

V nadduhovniški vizitaciji leta 1751 beremo o bratu Hieronymu Heschlu, ki je izviral iz Badna pri Dunaju in ki se je nespoštljivo obnašal do župnika ter je bil še posebej vdan pijači. Višek nesramnosti je pokazal, ko si je ob neki proslavi zdraviliških gostov, ki so obiskali termalne vrelce Dobrna, drznil javno plesati.¹⁰ Na odločen ukor nadduhovnika je puščavnik obljubil, da se bo poboljšal. Da je držal besedo, dokazuje omemba leta 1760, da se še nahaja tam, drugih opomb pa ni.¹¹

Iljašovci

Do 1763 brat Franciscus Obersteiner.

⁸ Anton Ožinger: Vizitacije savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–1771, str. 179, v Vizitacijski zapisnik goriškega nadškofa Mihaela grofa Attemsa 1752–1774, zv. 2, Ljubljana 1991, večkrat navedeno ime je Ankenstein, poimenovano po fari blizu gradu.

⁹ StLAG, Ruk 1781-VIII-59, fol. 174 r.

¹⁰ Ožinger: Vizitacije, str. 266: »quod nonnunquam in gratiam hospitum, qui thermis usi sunt, publice cum illis saltare ausus sit.«

¹¹ Prav tam, str. 468.

Brat Franciscus Obersteiner, ki je bil pokopan 9. februarja 1763 v Eisen-erzu, je bil star okrog 40 let.¹² Rojen je bil torej okrog 1723 v Salzburgu in je imel svojo puščavniško celico v Iljaševcih na jugu ljutomerske fare.¹³ Kdaj je prišel tja in kje je živel prej, ni znano. Verjetno je bil na romanju ali vsaj na popotovanju, ko ga je presenetila smrt.

Jarenina

Do 1739 po imenu *neznana puščavnica*.

V poročilu salzburškemu nadškofu o odstavitvi vikarja fare v Jarenini Johanna Scobeza 7. februarja 1739 je omenjeno tudi, da je Scobez »ein junges sauberes weisbildt tanquam eingekleydet (und ihr) in gebürg Ihrö ein Eremitoria angewiessen.« Ker pa je zaradi njenega preskrbovanja prišlo do težav, se je ta puščavnica preselila v Gradec, kjer se ji ljudje prav tako niso mogli načuditi. O njej pa Scobez škofa ni obvestil.¹⁴

Mali Nedelja

1738–1741 brat Thomas Gratl.

Na podlagi nadduhovniške vizitacije v Mali Nedelji 1741 vidimo, da je tam živel puščavnik brat Thomas Gratl.¹⁵ Rodil se je okrog 1685 v Mali Nedelji. Bil je poročen, vendar mu je žena že umrla. Po več kot 20-ih letih vojaške službe je 1738 svoje življenje obrnil v drugo smer. Tedaj ga je njegov domači župnik preoblekel v puščavnika. Z župnikovim spričevalom se je odpravil na romanje v Rim. Po povratku je spet živel v Mali Nedelji v puščavniški celici pri tastu.¹⁶ Deloma se je preživljal z delom zapuščine, deloma pa z miloščino. Živel je zgledno. Zaradi slabega zdravja se ni mogel udeležiti nadduhovnikove vizitacije. Trpel je tudi za zelo močno naglušnostjo, tako da je bilo treba prav kričati, da je sploh kaj slišal. S temi skromnimi podatki se je tudi izgubila sled za njim.

Limbuš

1764–1782 brat Florus Stainer,

1772–1775 brat Arsenius Lenz.

¹² Pfarrarchiv Eisenerz, Sterbebuch III, pag. 51. Za to opozorilo se zahvaljujem gospodu univ. prof. dr. Günterju Jontesu.

¹³ Josef und Carl Kendler: Orts-und Verkehrs-Lexikon von Österreich-Ungarn, Wien 1905, S. 430.

¹⁴ Ordinariatsprotokoll 1739, fol. 19 r.

¹⁵ Erzpriestliche Visitationen im Dekanat Radkersburg 1741.

¹⁶ »in tugurio apud suum Socerum.«

Po kapitlju 1763 se je brat Florus Stainer verjetno napotil na jug in si zahodno od Maribora v fari Limbuš pri filiali sv. Jožefa postavil svojo puščavniško celico. S tem si je izbral pokrajinsko izredno idiličen kraj za svoje bivanje, kot poroča Puff: »Der bei weiten schönste Punct des rechten Ufers aber ist St. Josef eine auf einer kleinen zum Theile schroffen Halbinsel mahlerisch gelegene Filiale von Lembach, auf einen Plateau dem in der Tiefe herrliche Quellen entsprudeln, so mächtig, dass sie nach wenig Schritten einen Bach bilden.«¹⁷ Od tod je šel na kapitelj 1766 v Maria Grün pri Gradcu. Preživel je tako, da je delal šopke in jih prodajal. Predstojnik brat Antonius Kren 1767 puščavniške celice v Limbušu iz neznanih razlogov ni vizitiral, čeprav je bil v Mariboru. Brat Florus 1772 ni šel na kapitelj v Gradec, zato pa se ga je udeležil leta 1775 in dobil dobro spričevalo. Tudi leta 1778 se ni udeležil kapitlja. V seznamu eremitov gubernije za leto 1781 je omenjen in zapisano je, da živi od lastnih rok in da izdeluje šopke.¹⁸ Na kapitlju 1781 je te podatke sam potrdil. Kaj je bilo z njim po ukinitvi puščavniške kongregacije, ni znano. Brat Arsenius Lenz je po kapitlju 1772 verjetno spet odšel iz Waltersdorfa na jug in se naselil v Limbušu, kjer je ostal do 1775, potem pa se vrnil v Kainbach pri Gradcu.

Radlje

Do 1782 brat Engelbert Adlwanger.

Z ukinitvijo eremitske kongregacije je brat Engelbert Adlwanger 16. februarja 1782 moral sleči svoj puščavniški habit. Tedaj je bil star 67 let. Rojen je bil v neznanem kraju v Gornji Avstriji leta 1715 in krščen na ime Mathias. Izučil se je za čevljarja in 1756 postal puščavnik. Številne postaje njegovega puščavništva do puščavniške celice v Šent Janžu nad Radljami so neznane. Tudi podatkov o njem po ukinitvi kongregacije nimamo.¹⁹

Maribor

1729–1731 po imenu neznan puščavnik,
1738–1783 brat Abraham Zöhler.

Na shod puščavnikov 1729 v Maria Grünu pri Gradcu v Mariboru živeči puščavnik ni prišel. Ne njegovega imena ne kakšnih drugih vesti o njem nimamo. Tudi pri ustanovitvi eremitske kongregacije 1730 ga ni bilo.

¹⁷ StLAG, Nachlass Puff Sch. 7. H. 244.

¹⁸ StLAG Ruk 1781-VIII-59, fol. 31 v.

¹⁹ Adam Wolf: Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich 1782–1790. Ein Beitrag zur Geschichte Kaiser Joseph's, Graz 1870, str. 61. Orožen: Lavant, Pfarre St. Michael in Mahrenberg, str. 597.

Predstojnik, brat Jakob Pergner, je v svoj vizitacijski zapisnik zapisal »Mariborčan je mrtev«.

Predstojnik, brat Joachim Kropper, je leta 1738 vizitiral brata Abrahama Zöhlerja, ki je živel na Kalvariji pri kapeli sv. Barbare. Leta 1707 rojeni Gradčan je opravil noviciat v Tobelbadu leta 1733 in je verjetno že 1735 šel proti Mariboru, kjer si je uredil puščavniško celico na ozemlju magistrata. Izvoljen je bil za diskreta (leta 1757) za Spodnjo Štajersko. Leta 1760 se je na kapitlju pritoževal nad bratom Johannesom Hiermannom iz Viltuša, »s katerim se je kar naprej prepiral«. Tudi o bratu Arseniju Lenzu s Ptuja je poročal le negativno, ker da je bil z ljudmi tako grob. Na volitvah je brat Abraham dobil en glas za predstojnika in štiri glasove za diskreta. Na kapitelj 1763 ni prišel, je pa dobil pet glasov za diskreta. Pri vizitaciji nadduhovnika leta 1764 sicer osebno ni bil navzoč, vendar ga je župnik pohvalil.²⁰ Tudi leta 1766 ni prišel na kapitelj in na njem sploh ni bil omenjen. O njem spet nekaj slišimo leta 1767, in sicer v vizitacijskem poročilu predstojnika brata Antona Krena, »da si je uredil puščavniško celico pri kapeli sv. Barbare« (»Ist an einem Walth sehr Eisamb.«). O tem je zapisano tudi že 1764 v nadduhovniškem vizitacijem protokolu glede opozorila, da puščavnik opravlja tudi službo cerkovnika.²¹ Brat Abraham je označen tudi kot »Ein Alter Exemplarischer Bruder«. Živel je od miloščine, tiho in pobožno. Ker naj bi bil že star, je predstojnika prosil za mlajšega sobrata kot spremljevalca. Predstojnik je zapisal, da mu bo v jeseni poslal mlajšega brata za pomoč. V mestu so bili z bratom Abrahamom tako zelo zadovoljni, »dass selbe um allzeit Einen solchen Frommen Bey der Statt zu haben (gebeten haben) das sie die Clausur zu allen zeiten der Confederation als Eygen vermachtet haben.«²² Leta 1772 se brat Abraham spet ni udeležil kapitlja, čemur je bila najbrž vzrok starost. Tudi nadduhovnikove vizitacije se 1773 ni mogel udeležiti. Pač pa mu je župnik dal odlično spričevalo.²³ Tudi 1778 in 1779 ni prišel na kapitelj. Gubernij ga je leta 1781 še imel na seznamu, kjer je zapisano, da je živel deloma od rokodelstva, deloma pa od dobrotnikov.²⁴ Tudi leta 1781 se kapitlja ni udeležil. Živel je »im Sommer in seiner Einsiedelei, im Winter in einem Gartenhause.«²⁵ Po razpustu

²⁰ Erzpriesterliches Visitationsprotokoll (Strassgang), 1760–1764, pag. 218 G.

²¹ Erzpriesterliches Visitationsprotokoll (Strassgang), 1760–1766, pag. 237 M.

²² StLAG, Ruk 1781-VIII-59, fol. 169 r.

²³ Relatio Visitationum Archi=Diaconali Strassgangensi Anno 1773 et 1774 peractarum, pag. 235.

²⁴ Prav tam, fol. 32. v.

²⁵ Wolf: Aufhebung, str. 61.

kongregacije²⁶ je ostal na Kalvariji, kjer je 1783 umrl in je pokopan v cerkvi sv. Ulrika v Mariboru.²⁷

Ptuj

1756–1757 brat Cosmas Sodersey, novic,
 1757 brat Bonaventura Lintner, novic,
 1760–1764 brat Arsenius Lenz,
 1761–1769 brat Josephus Winterberger,
 1772–1781 brat Hilarion Häring.

Na kapitlju 1760 je brat Arsenius Lenz označil brata Cosmasa Soderseya za »desertor religionis«, pri čemer ni prav jasno, če je ta res zapustil puščavništvo, ker je v nadaljevanju brat Arsenius brata Cosmasa označil tudi za vagabunda. Brat Cosmas, ki je bil krščen za Jakoba, je postal puščavnik v Rimu leta 1755 v minoritskem samostanu sv. Kozme in Damijana in je po šestih mesecih pripešalil na Hrvaško, od koder je izhajal. Morda je leta 1756 prišel na Ptuj in se naselil na Kalvariji. Slovesno zaobljubo je dal v Zagrebu 1757. Razumel se je nekoliko tudi na zdravilstvo in je imel ustrezne instrumente. Jeseni 1757 je brat Cosmas opustil svojo puščavniško celico pri sv. Barbari na Ptuj.

Če so točni podatki v članskem seznamu za leto 1760, je brat Bonaventura Lintner absolviral enega najkrajših noviciatov na Ptuj. Februarja se je preoblekel v puščavnika in oktobra podal slovesno zaobljubo. Rojen je bil v Brucku na Češkem²⁸ 1709 in se je izučil za krojača. Puščavnik je postal šele 40-leten in po zaobljubi se je preselil v Breitenfeld v vzhodni Štajerski. Leta 1760 je bil brat Arsenius Lenz že 11 let član puščavniške kongregacije, od koder je morda že neposredno po svojem nesprejemljivem ravnanju istega leta – ali najkasneje 1760 – odšel na jug. Točnega datuma preselitve ne poznamo. Če si je prej služil kruh kot pek, je zdaj izdeloval škapulirje v svoji puščavniški celici pri cerkvi sv. Jožefa. Praviloma je sicer ob nedeljah in praznikih v farni cerkvi opravljal cerkovniške posle in tudi ministriral pri maši. Enako pa tudi običajno ni prihajal domov pred polnočjo. Ker ni imel stalnega spovednika, mu je bilo to šteto v zlo.²⁹

Brat Arsenius se je kapitlja v Maria Grünu pri Gradcu leta 1760 udeležil. O njem je brat Abraham Zöhrer dejal, da naj bi bil grob in naj bi ljudi strašil. Po drugi strani pa je vendarle dobil tri glasove za diskreta. V zaključ-

²⁶ Wolf ga ne navaja med ukinjenimi puščavniki.

²⁷ Orožen: Lavant, Dekanat Marburg, str. 9.

²⁸ Ker v viru piše samo Bruck na Češkem gre bodisi za Brod ali Mostek.

²⁹ Erzpriesterliches Visitationsprotokoll (Strassgang) 1760–1766, pag. 244 f.

nem opominu nadduhovnika v fari Ptuj najdemo v vizitacijskem poročilu tudi ločene napotke za puščavnika: brat Arsenius naj si poišče spovednika in se pri njem najmanj vsakih štirinajst dni spove svojih grehov. Po resnično opravljenih spovedih mora dobiti spričevala in te na koncu leta izročiti nadduhovniku. Po sončnem zahodu nikakor ne sme biti zunaj doma, če nima dovoljenja župnika. Če to ne bi obrodilo sadov, naj bi po tretjem opominu »ohne weiters der habit ausgezogen und er sodan aus der Dioces etiam invocato Bracchio saeculari abgeschaffet werden.«³⁰ Brat Arsenius je potem zbežal in se preselil v Kainbach, tik izven Gradca.

Po noviciatu v Birkfeldu in slovesni zaobljubi v Mariahilfu pri Gradcu, je brat Joseph Winterberger prišel na Ptuj in se tam naselil. Leta 1763 se kapitlja v Gradcu ni udeležil, zato pa je 1766 na kapitelj prinesel dobro spričevalo. Če je župnik hvalil puščavnika, pa sta sobrata Alexius in Arsenius brata Josepha ostro grajala, ker je pravkar sprejel tri tuje puščavnike, ne da bi o tem obvestil pristojne.

Predstojnik brat Antonuis Kren je leta 1767 napisal v svoje vizitacijsko poročilo, da se ta puščavniška celica nahaja zelo blizu mesta pri cerkvi sv. Jožefa. Celica je »aber dermahlen sehr schlecht und baufölig«. Brat Joseph je kot cerkovnik pomagal duhovnikom in moral paziti na cerkev. Živel je od miloščine ljudi, ki so ga imeli radi. Končal je tudi latinske šole.³¹ Po kapitlju 1769 je verjetno zapustil Ptuj in odšel v Eggersdorf, kjer je, dokazljivo, leta 1772 še živel.

Brat Hilarion Häring je po kapitlju 1769 domnevno šel z Borla na Ptuj. Od tod je z dobrim spričevalom prišel na kapitelj 1772. Za leto 1773 vemo, da je brat Hilarion hodil k spovedi k minoritom,³² sicer pa so ga vzdrževale mestne oblasti. Tudi leta 1775 se je z dobrim spričevalom udeležil kapitlja, leta 1778 pa na kapitelj v Maria Grün pri Gradcu ni prišel. V seznamu gubernija leta 1781 piše, da je živel od svojega rokodelstva in da so ga meščani prostovoljno vabili na hrano.³³ Tudi kapitelj iz leta 1781 je te navedbe potrdil. Kaj je bilo z njim po razpustu puščavniške kongregacije, pa ni znano.³⁴

³⁰ Prav tam, pag. 249.

³¹ StLAG, Ruk 1781-VIII-59, fol. 169 v.

³² Relatio Visitationum Archi-Diaconali Strassgangensi Anno 1773 et 1774 peractarum, pag. 204.

³³ Prav tam, fol. 31 v.

³⁴ Po Wolfu: Aufhebung, str. 60, naj bi brat Hilarion služil kot cerkovnik v podružnici sv. Jožefa pri fari sv. Ožbolta. »Hat dort die Wohnung, Gärtchen, ein Äckerlein und etwas Wieswachs, für das Ausläuten der verstorbenen Invaliden erhielt er vom Stiftungshause zu Pettau jährlich 3 fl.«

Sv. Lovrenc v Slovenskih goricah

1730–1733 brat Urban Hutts,

1765–1781 brat Zoseratus Schrökhauser.

Na ustanovnem kapitlju puščavniške kongregacije avgusta 1730 je bil tudi brat Urban Hutts iz sv. Lovrenca v Slovenskih goricah. Rojen je bil 1684 v Ochsenhausnu na Švabskem. Poročen ni bil nikoli. Po poklicu je bil izučen nogavičar. Leta 1720 je romal v Rim, da bi se tam preoblekel v puščavnika. Noviciat je opravil kot romar in se 1721 slovesno zaobljubil na Sonntagsbergu pri Seitenstettenu. Kje vse je bil do 1730, ni znano. Julija 1730 je brat Urban prišel v Sv. Lovrenc in se tam ustalil. Ker je bil tam šele mesec dni, mu župnik ni dal spričevala za kapitelj.³⁵ Puščavni je molil v novozgrajeni kapelici v neposredni bližini puščavniške celice. Kapelica je bila posvečena sv. Janezu Nepomuku, ki je bil šele 1729 razglašen za svetnika. O svojem dnevnem redu je natančno zapisal: »Moli zjutraj, zvečer in podnevi, največkrat dopoldne pomaga v cerkvi, dela v svojem vrtu in plete.« Na vizitaciji 1731 je predstojnik brat Jakob Pergner zelo pohvalil puščavnika in vse župljane. Leta 1733 se je brat Urban preselil v Eisenerz na Gornjem Štajerskem.

Potem ko je 39-letni brat Zoseratus Schrökhauser v Maria Grünu pri Gradcu opravil noviciat in se svečano zaobljubil v Mariahilfu pri Gradcu, se je jeseni 1765 odpravil v Sv. Lovrenc. Rojen je bil 1726 v Mauternu na Gornjem Štajerskem in se je izučil za krojača. Poročil se ni nikoli. Zakaj 1766 ni prišel na kapitelj, ni znano. Na podlagi informacij predstojnika brata Antoniusa Krena iz leta 1767 dotlej brat Zoseratus ni imel lastne puščavniške celice, pač pa je stanoval v duhovniški hiši pri cerkvi sv. Janeza Nepomuka.³⁶ O njegovem puščavniškem življenju je dal pozitivno spričevalo. Leta 1772 se je udeležil kapitlja. Tudi 1775 je bil spet navzoč in je dobil štiri glasove za diskreta, kar pa ni bilo dovolj za prevzem funkcije. Na kapitelj leta 1778 je spet prinesel odlično spričevalo. Takrat je živel od bére, torej je imel dovoljenje, da sme v okolici beračiti. S 15 glasovi je bil zdaj izvoljen za diskreta za Spodnjo Štajersko. Seveda je tudi naveden v seznamu gubernija za leto 1781. Tam je bilo navedeno, da živi od službe v cerkvi, pa tudi od krojaških del. Gospostvo pa mu je dodelilo pobiranje ajde in mošta, in sicer zaradi dela v cerkvi.³⁷ Na kapitlju leta 1781 se je kot diskret jezil nad bratom Spiridonom iz St. Anne am Aigen in bratom

³⁵ »Habe kein attestatum erhalten, weilen er nur 4 Wochen aldorth.«

³⁶ StLAG, Ruk 1781-VIII-59, fol. 169 v.

³⁷ Prav tam, fol. 31 r.

Zosimom pri Radgoni, ki nista hotela ostajati doma v celici. Iz lastnih izkušenj je menil, da bi morali poostriti zahtevo, da morajo puščavniki biti doma in se morajo izogibati gostiln. Tudi zanj ni znano, kaj se je zgodilo z njim po razpustu kongregacije leta 1782.³⁸

Sv. Miklavž pri Ormožu

1742 brat Apollinaris Weiss.

Po zanimivem dnevniku strassgangškega nadduhovnika, iz katerega so bile izrezane številne strani, povzemamo omembo 19. maja 1742, da je brat Apollinaris Weiss iz sv. Miklavža pri Ormožu³⁹ prosil škofa, če lahko zgradi puščavniško celico v Jeruzalemu. Ta je zdaj pooblastil nadduhovnika, da pridobi mnenje sosednjega župnika.⁴⁰ Za 13. julij je navedeno, da sta župnik v Veliki Nedelji in tudi frančiškanski gvardijan iz Veržeja poslala svoje mnenje glede načrtovane celice. Kako se je odvijalo naprej, ni znano. Domnevati je, da je brat Apollinaris smel postaviti svojo puščavniško celico. Kako dolgo je tam živel in drugih vesti pa nimamo.

Slovenska Bistrica

1757–1760 brat Gregorius Staudinger,

1766–1767 brat Arsenius Lenz,

1768v1782 brat Johann Kolumbo.

Leta 1760 je v Slovenski Bistrici že tretje leto živel brat Gregorius Staudinger. Imel je šele 32 let in je pri nadduhovnikovi vizitaciji navedel, da živi od bére, dejavnosti pisarje in od tega, kar mu da župnik. Vsekakor je bil opomnjen, naj ne živi tako svobodno, kar spet preseneča, ker je pri petih mašah pomagal župniku kot akolit.⁴¹ Odoobje njegovega bivanja ni natančno znano.

Kdaj je brat Arsenius Lenz zapustil Kainbach, kjer je bil dokazano do leta 1763 in se je od tam preselil v Slovensko Bistrico, ni natančno znano. Vsekakor si lahko predstavljamo, da je 36-letni puščavnik zapustil okolico Gradca iz protesta, saj so bili 1763 zelo veseli, ker se mu je iztekla funkcija diskreta. Potem si je puščavniško celico uredil v Slovenski Bistrici

³⁸ Wolf: Aufhebung, str. 60 ga omenja pod imenom »Frater Zwerang«, pri čemer je to vsekakor neobičajno ime skrotovičeno že za časa življenja tega puščavnika.

³⁹ Personalstand des Bisthumes Lavant in Steiermark für das Jahr 1902. Marburg 1902, str. 83. Danes je to fara sv. Mihaela v Veržeju.

⁴⁰ DAG, Tagesbuch des Strassganger Erzpriesters und Generalvikars 1740–1743 (nepaginirano).

⁴¹ Ožinger: Vizitacije, str. 538.

pri cerkvi sv. Jožefa. Na kapitelj 1766 je prinesel dobro spričevalo. Tam je kritiziral brata Josepha Winterberga, ker je ta brez soglasja predstojnikov sprejel tuje puščavnike. Predstojnik brat Antonius Kren je 1767 ugotovil: »Živi v stalnem nesoglasju s svojim župnikom.«⁴² Živel je od miloščine ljudi in mestni sodnik ga je zelo hvalil. Kdaj je spet šel na sever, ni znano. Na kapitelj 1769 je že prišel iz Waltersdorfa.

Njegov naslednik kot puščavnik je bil brat Johann Kolumbo, ki je bil tu dokazljivo do 1782. Živel je od miloščine ljudi, ta miloščina pa ni bila denar, ampak živila. Kot izučen zlatar si je dodaten zaslužek prislužil z izdelovanjem določenih stvari. Po razpustitvi kongregacije je kot cerkovnik ostal v kraju.⁴³

Slovenj Gradec

1729 brat Mathias Rosman.

Zlasti puščavniki iz Spodnje Štajerske so bili domnevno tisti, ki so dali pobudo za kongregacijo, zaradi česar je najbrž navdušen prišel brat Mathias Rosman na eremitski shod v Maria Grünu pri Gradcu oktobra 1729. Po rodu je bil Korošec iz Wolfsburga. Verjetno je bil rojen najkasneje okrog 1680. Leta 1703 je šel v Rim in se tam v minoritskem samostanu sv. Kozme in Damijana preoblekel v puščavnika. Kje vse je bil, dokler ni prišel v Slovenj Gradec, ni znano, pa tudi čas njegovega bivanja tu ni podrobneje znan. Na prvo ustanovitev kongregacije 1730 vsekakor ni prišel. O njem ni bilo nič več slišati.

Svečina

1763–1769 brat Alexius Könighoffer.

Potem ko je bil brat Alexius Könighoffer na kapitlju leta 1763 izvoljen za diskreta za Spodnjo Štajersko, je zapustil svojo puščavniško celico v Radgoni in se naselil pri farni cerkvi sv. Kunigunde blizu Svečine. Zgleda, da je bil župnik z njim zadovoljen, saj mu je leta 1766 dal dobro spričevalo. Na kapitlju samem je brat Alexius kritiziral sobrata Josepha Winterbergerja, ker je brez dovoljenja predpostavljenih sprejel tri tuje puščavnike. Predstojnik brat Antonius Kren brata Alexiusa na Plaču ni vizitiral. Leta 1769 je brat Alexius te kraje verjetno zapustil in se preselil v puščavniško celico pri sv. Ani v Perneggu.

⁴² StLAG, RuK 1781-VIII-59, fol. 174 r.

⁴³ Prav tam, fol. 179 r.

Selnica

brat Urban Pipan,
1760–1761 brat Joannes Hierman,
1766–1767 brat Patritius Rieger,
1771–1782 brat Ephrem Semlitsch.

Brat Urban Pipan je 1756 živel v fari Selnica pri gradu Viltuš.⁴⁴ O njem nimamo podatkov ne glede njegovega življenja ne o trajanju njegovega bivanja v Viltušu. Najkasneje 1760 je že odšel, ker je tistega leta tam že živel brat Joannes Hierman. O njem je v seznamu članstva za leto 1760 navedeno le, da je 3. julija 1754 podal slovesno obljubo. Udeležil se je kapitlja leta 1760. O svojem nezadovoljstvu s puščavnikom si je župnik dal duška, ko je zapisal, da je puščavnika tako v celici kot v farni cerkvi le izjemoma videti.⁴⁵ Diskret brat Abraham Zöhner se je na tem kapitlju prav tako pritoževal nad bratom Joannesom, ker »stalno išče prepir, se večkrat napije in se predolgo zadržuje v gostilni«. Tudi brat Isaac Goldberger iz Hausmannstätt na je kritiziral puščavnika. Kdaj je brat Joanes opustil svoje puščavniško življenje, ni jasno. Na kapitlju leta 1763 ga niso več omenjali.

Na kapitelj leta 1766 je iz Viltuša prišel v Maria Grün pri Gradcu z dobrim spričevalom brat Patritius Rieger. Kritiziral ga je brat Theodosius Plankh iz St. Veita am Vogau, češ da naj bi bil brat Rieger raje doma.⁴⁶ Po vizitacijskem poročilu predstojnika brata Antoniusa Krena 1767 je bila puščavniška celica eno uro od farne cerkve v Selnici. Njegovo stanovanje je bilo zelo ubogo in slabo »in einen Alten zerfallenen Gemeier«. Tam je živel svoje samotno življenje. Imel pa je dobro spričevalo tako od posvetne kot cerkvene strani. Njegova celica je bila na posestvu grofa Ropatsa, od kogar je puščavnik tudi dobil nekaj daril, sicer pa je živel od miloščine ljudi.⁴⁷ Kasnejših poročil o njem ni.

Po noviciatu v Tobelbadu je brat Ephraim Semlitsch leta 1771 prišel v Viltuš. Na kapitlju leta 1772 je od tam že prinesel dobro spričevalo. Razburjenje je povzročil z zahtevo, da si mora brat Arsenius Paar v 14 dneh priskrbeti puščavniško celico ali pa izginiti. Na kapitelj leta 1775 ni prišel, leta 1778 pa nanj ni prinesel spričevala. Zagotavljal je, da živi od svojega dela. Po seznamu gubernija iz leta 1781 naj bi živel od rokodelstva in služenja

⁴⁴ Orožen: Lavant, Dekanat Marburg, Pfarre St. Margareth in Zellnitz (Selnica), str. 43.

⁴⁵ »/.../ tum in sua habitatione, tum in Ecclesia parochiali raro visus.«

⁴⁶ »/.../ melius Domi se detineat.«

⁴⁷ StLAG, RuK 1781-VIII-59, fol. 169 rv.

v cerkvi.⁴⁸ Na kapitlju leta 1781 ga ni bilo. Kaj je bilo z njim po razpustu kongregacije, ni znano.

THE EREMITES IN LOWER STYRIA IN THE 18th CENTURY

Summary

The eremites in Lower Styria urged the archpriest von Straßgang to speak in favour of establishing an eremites' congregation. In 1729 it therefore came to an eremites' assembly and this was the reason why in 1730 it came to the episcopal establishment of the Styrian eremites' congregation. In 1729 there had already been hermitages in Maribor and Slovenj Gradec. There was also only one, although not known by her name, female eremite from the Jarenina hills, who left her settled living place because of the supply difficulties and moved to Graz. For the broadest population the eremites were not important only as vergers and sextons but also as teachers and partners with whom they discussed medical issues. Even though they were living on the edge of society they were an important part of a picturesque baroque church image that was deliberately designed on the examples of the early Christian times.

EINSIEDLER UND EINSIEDLERINNEN IN DER UNTERSTEIERMARK IM 18. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Die Einsiedler in der Untersteiermark bedrängten den Erzpriester von Straßgang, sich für die Gründung einer Eremiten-Kongregation einzusetzen. Dadurch kam es 1729 zur Eremitenversammlung, die dann 1730 den Ausschlag für die bischöfliche Gründung der steirischen Eremiten-Kongregation gab. 1729 erfahren wir, dass es bereits in Marburg und Windischgraz Klausen gab. Die einzige - namentlich zwar unbekannte - Einsiedlerin aus den Jaringer Bergen verließ 1739 wegen Versorgungsproblemen ihren angestammten Platz und übersiedelte nach Graz. Für die breite Öffentlichkeit waren die Einsiedler nicht nur als Mesner und Kirchendiener, sondern auch als Lehrer und Ansprechpartner in medizinischen Fragen von großer Bedeutung. Obwohl am Rand der Gesellschaft lebend, waren die Einsiedler doch wesentlicher Teil eines bunten barocken Kirchenbildes, das sich sehr bewusst an den Vorbildern aus der Frühzeit des Christentums orientierte.

⁴⁸ Prav tam, fol. 33 r.